Elżbieta Karatysz

Studenckie Koło Naukowe Instytutu Rolnictwa
Państwowa Szkoła Wyższa w Białej Podlaskiej
– opiekun naukowy dr inż. Alicja Baranowska

WYPADKOWOŚĆ W ROLNICTWIE NA PRZYKŁADZIE PLACÓWKI TERENOWEJ KRUS W BIAŁEJ PODLASKIEJ

Streszczenie
Pomimo rozwoju gospodarczego praca w rolnictwie nadal jest jednym z najbardziej wypadkowych zajęć w porównaniu do innych zawodów. Celem pracy było przedstawienie problematyki wypadkowości w rolnictwie, jej przyczyn, rodzaju oraz miejsca wypadku. Dokonano podziału na grupy wiekowe z uwzględnieniem płci. Analizie poddano dane z lat 2009-2012 uzyskane w Placówce Terenowej KRUS w Białej Podlaskiej. Najczęstszym miejscem wypadków są: podwórze i obejście (49%) oraz pomieszczenia produkcyjne typu budynki gospodarcze i inwentarskie (33%). Najwięcej z nich nastąpiło na skutek upadku osób, co rocznie jest to średnio prawie 45%. Większość z nich zdarzyła się w trakcie chodzenia z przenoszeniem (w rękach, na barku) i obsługi zwierząt (karmienie, dojenie, czyszczenie). Trzy razy częściej wypadkom w rolnictwie ulegają mężczyźni w wieku od 40 do 59 lat. Główną przyczyną wypadków była niewłaściwa organizacja pracy. Większości z nich można by uniknąć, gdyby rolnicy zwrócili baczniejszą uwagę na swoje bezpieczeństwo i swoich domowników.

Wstęp

Zawód rolnika to zawód specyficzny. Związany jest on ze środowiskiem pracy oraz czynnościami wykonywanymi przez gospodarza i członków jego rodziny, bardzo często również tych najmłodszych - małoletnich. Sezonowość pracy, jej nienormowany czas, pośpiech oraz rutyna to czynniki wpływające na wzrost wypadków.

W XXI wieku bardzo trudno byłoby pracować bez maszyn rolniczych. Zwiększają one efektywność działań rolnika i sprawiają, że jego praca staje się lżejsza. Jednakże bardzo często obserwuje się brak dostatecznej uwagi oraz podstawowych zasad bhp podczas prac agrotechnicznych, które prowadzą do wypadków, niestety czasem również tych śmiertelnych.

Materiał i metody

Celem pracy było przedstawienie problematyki wypadkowości w rolnictwie, jej przyczyn, rodzaju oraz miejsca wypadków. Dokonano podziału osób poszkodowanych na grupy wiekowe oraz uwzględniono ich płeć. Analizie poddano dane z lat 2009 - 2012 uzyskane w Placówce Terenowej KRUS w Białej Podlaskiej.

Pojęcie wypadku w rolnictwie

Za wypadek przy pracy rolniczej uważa się „nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną, które nastąpiło podczas wykonywania czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej albo pozostających w związku z wykonywaniem tych czynności: na terenie gospodarstwa rolnego, które ubezpieczony prowadzi lub w którym stale pracuje, albo na terenie gospodarstwa domowego bezpośrednio związanego z tym gospodarstwem rolnym, lub w drodze ubezpieczonego z mieszkania do gospodarstwa rolnego, albo w drodze powrotnej, podczas wykonywania poza terenem gospodarstwa rolnego zwykłych czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej lub w związku z wykonywaniem tych czynności lub w drodze do miejsca wykonywania czynności, albo w drodze powrotnej” (Dz. U. z 2004 r. Nr 91, poz. 873).

Liczba wypadków

W PT KRUS w Białej Podlaskiej odnotowano w ciągu czterech lat 642 wypadki w rolnictwie.

Tab. 1. Zgłoszenia wypadków wg gmin w PT KRUS w Białej Podlaskiej w latach 2009-2012

Gmina	Liczba zgłoszeń				Łączna liczba wypadków od 2009 do 2012
	2009	2010	2011	2012	
Biała Podlaska	27	18	23	19	87
Janów Podlaski	12	8	7	10	37
Kodeń	3	4	10	4	21
Konstantynów	11	4	10	3	28
Leśna Podlaska	12	17	12	13	54
Łomazy	18	12	16	19	65
Piszczac	10	15	15	12	52
Rokitno	9	10	11	11	41
Rossosz	7	8	9	9	33
Sławatycze	4	9	4	3	20
Sosnówka	7	8	14	12	41
Terespol	2	2	4	6	14
Tuczna	15	18	13	11	57
Wisznice	12	14	12	13	51
Zalesie	6	14	8	13	41
Razem	155	161	168	158	642

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PT KRUS w Białej Podlaskiej

Najwięcej wypadków odnotowano w gminie Biała Podlaska (87) oraz Łomazy (65). Zaś najmniej w Terespolu (14), Sławatyczach (20) oraz Kodniu (21).

Wskaźnik wypadkowości

Wskaźnik wypadkowości w rolnictwie indywidualnym w 2012 roku w Polsce wyniósł 11,0 wypadków na 1000 ubezpieczonych (www.krus.gov.pl).

Tab. 2. Liczba wypadków na 1000 osób, które zostały ubezpieczone w PT KRUS w Białej Podlaskiej w latach 2009-2012

Badany rok	Liczba ubezpieczonych w PT KRUS w Białej Podlaskiej	Liczba wypadków w poszczególnych latach	Wskaźnik wypadkowości w danym roku
2009	11183	155	13,86
2010	11078	161	14,53
2011	11136	168	15,08
2012	10934	158	14,45

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PT KRUS w Białej Podlaskiej

W PT KRUS w Białej Podlaskiej wskaźnik wypadkowości w rolnictwie wyniósł prawie 14,5. To średnio aż o 3,5 więcej niż w Polsce. Najwyższy wskaźnik wypadkowości w PT KRUS w Białej Podlaskiej odnotowano w 2011 roku, bo aż ponad 15, jest on dość wysoki - zaś najniższy w 2009 roku (13,86).

Podział wypadków

Najwięcej wypadków przy pracy rolniczej w ostatnich latach w Polsce było w grupach: „upadki osób", „pochwycenia i uderzenia przez części ruchome maszyn i urządzeń" oraz „uderzenia, przygniecenia i pogryzienia przez zwierzęta". Wypadki te stanowiły ponad 75% wszystkich odnotowanych przez Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS). Najwięcej, bo ponad połowa wypadków, była skutkiem upadku osób - najczęściej na skutek potknięcia, poślizgnięcia lub upadku z wysokości (z drabin, schodów, przyczep, itp.) (Bezpieczeństwo i higiena pracy w gospodarstwie rolnym Poradnik dla doradców rolnych 2009).

Tab. 3. Porównanie liczby wypadków w poszczególnych grupach zdarzeń w PT KRUS w Białej Podlaskiej w latach 2009-2012

Grupa zdarzeń	% udział wypadków	2009	2010	2011	2012
Upadek osób	44	67	71	76	67
Upadek przedmiotów	10	14	11	22	17
Zetknięcie się z ostrymi narzędziami ręcznymi i innymi ostrymi przedmiotami	4,5	9	7	7	6
Uderzenia, przygniecenia przez materiały i przedmioty transportowane mechanicznie lub ręcznie	0,1	0	0	1	0
Przejechanie, uderzenie, pochwycenie przez środek transportu w ruchu	1,8	1	2	4	5
Pochwycenie i uderzenie przez części ruchome maszyn i urządzeń	12,5	23	15	19	22
Uderzenie, przygniecenie, pogryzienie przez zwierzęta	12,7	21	22	25	13
Pożar, wybuch, działanie sił przyrody	0,4	2	0	1	0
Działanie skrajnych temperatur	1,4	2	2	2	3
Działanie materiałów szkodliwych	0	0	0	0	0
Nagłe zachorowania	1	1	2	2	2
Inne zdarzenia	9	15	12	9	21
Ogółem liczba wypadków	100	155	156	168	157

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PT KRUS w Białej Podlaskiej

Najwięcej wypadków nastąpiło na skutek upadku osób, corocznie jest to średnio prawie 45%. Znikome przypadki odnotowano w grupie „uderzenia, przygniecenia przez materiały i przedmioty transportowane mechanicznie lub ręcznie" i „pożar, wybuch, działanie sił przyrody", bo niecały procent każde z nich. W latach 2009, 2011 oraz 2012 miał miejsce jeden wypadek śmiertelny rocznie. Pięć przypadków w 2010 roku nie zostało zakwalifikowanych jako wypadek rolniczy. Zaś 2 przypadki z 2012 roku nie zostały jeszcze rozpatrzone.

Przyczyny i okoliczności wypadków

Wśród najczęstszych przyczyn wypadków przy pracy w gospodarstwach indywidualnych należy wymienić:

- niewłaściwy sposób wykonywania czynności i złą organizację pracy,
- nieuwagę, dekoncentrację, rutynę, pośpiech, nadmierny wysiłek fizyczny, przemęczenie,
- nieznajomość i lekceważenie występujących zagrożeń i zasad bezpiecznej pracy,
- zły stan techniczny maszyn i urządzeń użytkowanych przez rolników (maszyny wykonane we własnym zakresie),
- własnoręczne wykonywanie napraw bez uwzględnienia zasad bhp oraz wymaganych kwalifikacji,
- trudną sytuację finansową gospodarstw i związaną z tym konieczność oszczędzania (Bezpieczeństwo i higiena pracy w gospodarstwie rolnym Poradnik dla doradców rolnych 2009).

Do wypadków dość często dochodziło na skutek niewłaściwego stosowania narzędzi oraz zabezpieczenia maszyn, urządzeń podczas postoju lub w ruchu, braku lub niewłaściwego stanu osłon i zabezpieczeń maszyn i urządzeń oraz użytkowania nieprawidłowo skonstruowanych drabin, braku poręczy i barierek, niezabezpieczanie otworów zrzutowych i kanałów gnojowych (www.krus.gov.pl).

Przyczyną wypadków są również ciasne i źle zaprojektowane pomieszczenia dla zwierząt, wypas na uwięzi, nieliczenie się z potencjalną agresją zwierząt, nietypowym zachowaniem w okresie rui, czy w sytuacjach stresowych (Adamowicz 2009).

Tab. 4. Porównanie wypadków wg kategorii przyczyn w PT KRUS w Białej Podlaskiej w latach 2009-2012

Kategoria przyczyn	Liczba wypadków			
	2009	2010	2011	2012
Niewłaściwy stan maszyn, urządzeń, narzędzi i obiektów budowlanych	8	17	28	15
Niewłaściwa organizacja pracy	25	74	114	124
Stan psychofizyczny rolnika, nie zapewniający bezpiecznego wykonywania pracy	1	0	3	4
Nieprawidłowe postępowanie rolnika	39	43	20	7
Inne przyczyny	82	22	3	6
Razem liczba wypadków	**155**	**156**	**168**	**158**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PT KRUS w Białej Podlaskiej

Najczęstszą przyczyną była niewłaściwa organizacja pracy, zaś najrzadziej występującą stan psychofizyczny rolnika, nie zapewniający bezpiecznego wykonywania pracy. Większości z nich można by uniknąć, gdyby rolnicy zwrócili większą uwagę na swoje bezpieczeństwo i swoich domowników.

Miejsce wypadków w rolnictwie

Ze statystyk wynika, że aż ponad 80% w Polsce wszystkich odnotowanych nieszczęśliwych zdarzeń w rolnictwie miało miejsce w obejściach gospodarskich, a więc na podwórzu, w budynkach inwentarskich i gospodarczych. Pozostałe wypadki zdarzyły się na polach, łąkach i pastwiskach, w lasach i na drogach (Bezpieczeństwo i higiena pracy w gospodarstwie rolnym Poradnik dla doradców rolnych 2009).

Tab. 5. Liczba wypadków według miejsca zdarzenia zgłoszonych do PT KRUS w Białej Podlaskiej w latach 2009-2012

Miejsce zdarzenia	Liczba wypadków			
	2009	2010	2011	2012
Pomieszczenie produkcyjne (budynki gospodarcze i inwentarskie)	57	46	59	49
Pomieszczenia nieprodukcyjne (budynki mieszkalne, letnie kuchnie)	1	3	1	4
Magazyny oraz składowiska (wiaty garażowe, silosy i stodoły)	0	0	0	3
Trasy komunikacyjne zewnętrzne (poza gospodarstwem)	3	8	5	4
Ciągi komunikacyjne w obrębie gospodarstwa	1	3	3	0
Podwórze, obejście	70	82	84	77
Obiekty podziemne	0	1	1	0
Lasy	1	1	1	3
Pola, łąki	20	10	12	14
Teren budowy	0	1	0	0
Pozostałe nie wymienione miejsca wypadku	2	1	2	2
Razem liczba wypadków	155	156	168	158

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PT KRUS w Białej Podlaskiej

Najczęstszym miejscem wypadków w rolnictwie były: podwórze i obejście (49%) oraz pomieszczenia produkcyjne typu budynki gospodarcze i inwentarskie (33%). Najmniej zaś miało miejsce na terenie budowy, w obiektach podziemnych jak też magazynach oraz składowiskach typu stodoły oraz silosy: były to pojedyncze przypadki.

Podział wypadków ze względu na rodzaj pracy

W poniższej tabeli przedstawiono liczbę wypadków, które zdarzyły się podczas wykonywania różnego rodzaju prac.

Tab. 6. Porównanie wypadków wg rodzaju wykonywanej pracy w latach 2009-2012 w PT KRUS w Białej Podlaskiej

Rodzaj pracy	Liczba wypadków			
	2009	2010	2011	2012
Przemieszczanie się bez obciążenia (do i z miejsca)	16	18	13	12
Chodzenie z przenoszeniem (w rękach, na barku)	23	33	29	24
Transport ręczny (taczki, wózki)	0	0	0	2
Wchodzenie na wysokości (drabiny, schody)	12	11	15	15
Prace porządkowe w obejściu gospodarstwa	1	1	1	1
Remont i budowa obiektów budowlanych	4	4	8	3
Remont maszyn rolniczych	2	11	7	6
Przygotowanie opału (cięcie, rąbanie)	12	12	13	15
Przygotowanie karmy (parowanie, rozdrabnianie)	4	2	3	3
Obsługa zwierząt (karmienie, dojenie, czyszczenie)	25	33	32	26
Prace polowe ręczne (z narzędziami prostymi)	2	0	4	0
Prace polowe z maszynami	13	4	16	16
Transport płodów rolnych i środków produkcji	9	4	6	3
Inne	32	23	21	30
Razem liczba zakończonych spraw	155	156	168	156

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PT KRUS w Białej Podlaskiej

Najwięcej wypadków zdarzyło się w trakcie chodzenia z przenoszeniem (w rękach, na barku) i obsługi zwierząt (karmienie, dojenie, czyszczenie), jak też podczas innych prac, które nie zostały wyszczególnione w tabeli 7.

Wypadkowość według grup wiekowych z podziałem na płeć

Poniższa tabela przedstawia udział wypadków w poszczególnych grupach wiekowych z uwzględnieniem płci.

Tab. 7. Porównanie wypadków wg grup wiekowych z podziałem na płeć w PT KRUS w Białej Podlaskiej w latach 2009-2012

Grupa wiekowa	Liczba zgłoszeń											
	2009			2010			2011			2012		
	O	M	K	O	M	K	O	M	K	O	M	K
mniej niż 18 lat	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
18-19 lat	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
20-29 lat	16	12	4	14	10	4	23	21	2	17	14	3
30-39 lat	40	32	8	37	27	10	33	24	9	37	25	12
40-49 lat	55	41	14	49	28	21	47	32	15	47	35	12
50-59 lat	43	33	10	53	38	15	58	43	15	52	38	14
60-64 lat	0	0	0	3	1	2	6	6	0	4	4	0
65 lat i powyżej	1	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0
Razem zgłoszenia	**155**	**118**	**37**	**156**	**104**	**52**	**168**	**127**	**41**	**157**	**116**	**41**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PT KRUS w Białej Podlaskiej

W grupie wiekowej mniej niż 18 lat oraz między 18 a 19 rokiem życia nie odnotowano żadnych wypadków ani wśród kobiet ani też mężczyzn. Największej liczbie wypadków ulegają mężczyźni między 40 a 59 rokiem życia. Częściej wypadkom ulegają mężczyźni i to, aż 3 razy więcej, niż kobiety. Od 60 roku życia i powyżej odnotowuje się sporadyczne przypadki. Najwięcej wypadków zdarzyło się po południu między godzinami 12:01 a 18:00. Nieliczne przypadki odnotowano w nocy. Najczęściej dochodziło do nich w piątek i we wtorek. Najmniej było w niedzielę.

Dzieci i młodociani w rolnictwie

Każdy z nas wie, iż 12 – latek po pierwsze nie może prowadzić ciągnika, ponadto stanowi zagrożenie na drodze dla siebie, jak też pozostałych użytkowników ruchu drogowego. Rolnicy zdają sobie sprawę z tego, jak niebezpieczna jest praca w gospodarstwie dla małoletnich dzieci. Jednak od dawien dawna gospodarze nie mając z kim pozostawić dzieci, zabierali je ze sobą na „pole". Pracujące, a czasem pozostawione bez dostatecznej uwagi opiekunów, ulegają wypadkom. Istnieje w naszym społeczeństwie takie niepisane przyzwolenie na pracę dzieci w gospodarstwie, traktowane jako coś normalnego.

Zgodnie z art. 65 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U.z 1997 r., nr 78poz. 483) stałe zatrudnianie dzieci do lat 16 jest zakazane. Formy i charakter dopuszczalnego zatrudnienia określa ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 1998 r., nr 21, poz. 94, z późn.zm.). Zgodnie z art. 190 ustawy zabronione jest zatrudnianie osoby, która nie ukończyła 16 lat, natomiast można zatrudniać młodocianych, tzn. osoby, które ukończyły 16 lat a nie ukończyły 18 lat, na zasadach określonych tym Kodeksem (Bezpieczeństwo i higiena pracy w gospodarstwie rolnym Poradnik dla doradców rolnych 2009).

Dzieci pracujące w gospodarstwie powiększają dochody rodziny. Mimo tej korzyści, ich praca w rolnictwie stwarza wiele zagrożeń, a powierzanie zadań niedostosowanych do możliwości dziecka przynosi negatywne konsekwencje dla ich zdrowia i rozwoju (Lachowski 1999).

Jest wysoka liczba wypadków dzieci pracujących w rodzinnych gospodarstwach rolnych. Każdego roku blisko półtora tysiąca dzieci w wieku do 15 lat ulega wypadkom. Zestawienia KRUS obejmują jedynie dzieci młodsze – do 15 roku życia. Podkreślić należy jednocześnie, iż statystyki wskazują wypadki zgłoszone. Niewiadoma jest faktyczna liczba zdarzeń. Często wykonywane prace są związane z intensywnym, długotrwałym narażeniem na oddziaływanie czynników szkodliwych (środki chemiczne, hałas), co powoduje zaburzenia w rozwoju dziecka. W efekcie u tych dzieci często występują zaburzenia rozwoju fizycznego (wady i schorzenia). Trudno ocenić negatywne skutki tej sytuacji w zakresie edukacji dzieci wiejskich. Dzieci te często zaniedbują obowiązki szkolne, nie mają możliwości rozwijania zainteresowań, ani czasu na zabawę. Gdyby nawet w pełni podzielić te argumenty, to i tak złożoność problemu nie stwarza szans na jego szybkie rozwiązanie w sposób społecznie akceptowany (Kobielski 2005).

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego do kwietnia 2004 roku przyjmowała zgłoszenia wypadków z udziałem dzieci poniżej 15 roku życia. W ostatnim roku, 2003, odnotowano 1397 zgłoszeń, w tym 963 zdarzenia (68,9%) uznano za wypadki przy pracy (Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działania prewencyjne KRUS w 2003 roku, 2004).

Badania Bujaka ukazały, że prawie 80% tych wypadków powoduje trwały uszczerbek na zdrowiu dziecka (Bujak 1999).

Wnioski

1. Najczęstszą przyczyną wypadków był brak właściwej organizacji pracy. Większości z nich można by uniknąć, gdyby rolnicy zwrócili większą uwagę na swoje bezpieczeństwo i swoich domowników.

2. Najwyższy wskaźnik wypadkowości odnotowano w 2011 roku, wynosił on aż 15,08.

3. Miejsca, w których najczęściej dochodziło do wypadków to podwórza, obejścia oraz pomieszczenia produkcyjne (budynki gospodarcze i inwentarskie) co stanowi odpowiednio 49% i 33%.

4. Najwięcej wypadków nastąpiło na skutek upadku osób, corocznie jest to średnio prawie 45%.

5. Trzy razy częściej wypadkom w rolnictwie ulegają mężczyźni, w wieku od 40 do 59 lat.

Piśmiennictwo

1. Adamowicz M. (2009), Niepełnosprawność jako wynik wypadkowości w rolnictwie a działalność prewencyjna na przykładzie Placówki Terenowej KRUS w Białej Podlaskiej, W: J. Żbikowski, A. Siedlecka (red.), Wybrane aspekty aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych z obszarów wiejskich, PWSZ Biała Podlaska, 23-52.
2. Bezpieczeństwo i higiena pracy w gospodarstwie rolnym. Poradnik dla doradców rolnych (2009), Wydawnictwo Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 8-9, 20.
3. Bujak F. (1999), Maszyny rolnicze jako źródło wypadków wśród dzieci. Medycyna Ogólna nr 2, 173-184.
4. Dz. U. z 2004 r. Nr 91, poz. 873.
5. Kobielski W. (2005), Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników – wybrane problemy, Ubezpieczenia w rolnictwie, Materiały i Studia, nr 2/3, 33-34.
6. Lachowski S. (1999), Praca dzieci wiejskich a ich rozwój fizyczny i stan zdrowia. IMW.
7. www.krus.gov.pl
8. Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działania prewencyjne KRUS w 2011 roku (2012), 7, 27.
9. Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działania prewencyjne KRUS w 2003 roku (2004), KRUS.
10. Informacja PT KRUS w Białej Podlaskiej.

Ilość znaków ze spacjami: 22 966